

11 nov 2023: hulde aan de onbekende oorlogsvrouw

speech Elien Spillebeen

De onbekende oorlogsvrouw heeft vele gezichten. Ik zag haar in Afghanistan in de gezichten van vrouwen en meisjes voor wie hun strijd om toegang tot onderwijs een daad van moed was. Ik zag haar recent in de Centraal-Afrikaanse republiek onder de vrouwen die ik ontmoette. Ze zochten samen naar manieren om het trauma van gruwelijk oorlogsmisdaden een plek te geven. En ik zag haar voor het eerst als jonge student, toen ik voor het eerste naar Oost-Congo reisde.

De onbekende oorlogsvrouw is bovengemiddeld vaak een slachtoffer van oorlogsgeweld. Dat tonen de cijfers van het geweld tegen vrouwen in haast elk conflictgebied. Maar net als in dit standbeeld, is die oorlogsvrouw ook iemand die zorgt voor anderen, iemand die werkt aan oplossingen, de weg effent naar vrede.

Voor ik in 2018 naar Oost-Congo afreisde, kende ik vooral de verhalen van de oorlogsvrouwen als slachtoffer. Maar mijn beeld was te eenzijdig, dat leerde ik al snel, in het bijzonder op Internationale Vrouwendag, toen de vrouwen trots defileerden door de straten. Ze toonden zich verenigd, als lid van meerder organisaties. Samen vormden ze structuren en smeedden ze banden waarmee ze de afwezige en falende staat vervingen. Ze waren en vormen nog steeds die belangrijke vangnetten. Ze hielden elkaar in beweging. Ze inspireerden mij om ook hier in ons land, niet stil te staan, te blijven omkijken, in beweging te blijven. Deel van de vredesbeweging te worden.

Waar is die vredesbeweging heen? Die vraag werd luidop gesteld toen de oorlog in Oekraïne uitbrak en de mondiale wapenproductie en Europese defensiebudgetten de hoogte inschoten. Die grote anti-rakettenbeweging van weleer, had het niet gepikt, dacht ik. Er leek vandaag wel brede steun voor oorlogsvoering te zijn. Zo leek het toch?

Verhalen van oorlog en vrede zijn nooit simpel, en mensen en ook bewegingen zijn soms ook (even) sprakeloos, of misschien zelfs moedeloos van het geweld waar we maar geen vat op lijken te hebben.

Vandaag toont de wereld, als gevolg van een andere crisis, dat de vredesbeweging bestaat, steeds veranderend is en mensen elkaar opnieuw vinden. Wereldwijd vragen burgers om een staakt-het-vuren, om menselijkheid, om een veroordeling van de oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid. De oorlog tussen Israël en Gaze verdeelt, doet mensen kibbelen over woorden, of zelfs de volgorde waarin we welke daden eerste moeten benoemen. Maar wie voorbij dat gewoel kijkt, ziet dat miljoenen mensen niet verdragen dat burgers, onschuldige kinderen, vrouwen en mannen de gevolgen zwaar lijden onder een conflict dat het hunne niet is.

Politieke keuzes van gisteren hebben mensen naar de wanhoop van vandaag geleid. Politieke keuzes vandaag leiden veel mensen morgen naar keuzes van wanhoop of extremisme. Vandaag worden burgers opgesloten en onder een bommenregen bedolven, wordt schuilen voor het gevaar onmogelijk gemaakt en humanitaire hulp bemoeilijkt. Kinderen in Gaza zijn nergens veilig.

Ik verdraag het niet. Maar ook dat onschuldige burgers gegijzeld worden, verdraag ik niet. Ik verdraag evenmin dat een extreem-rechts regeringslid openlijk zegt dat 'geen enkel Gazaan onschuldig is'. Ik pik het niet dat gematigde Joodse stemmen geen forum meer zouden mogen krijgen, omdat ze zozegzegd aan de verkeerde kant van het verhaal zouden staan.

De afgelopen week was het mentaal erg slopend om zowel het conflict, het geweld als de debatten errond te volgen. Ik geef dat eerlijk toe. Ik ben journalist en moet blijven kijken. Ik ben activist en wil mijn stem blijven zoeken en niet verstommen. Ik ben ook docent in de journalistiek en onderwijs een Engelstalige groep, eerste jaar bachelorstudenten in International Journalism.

Ze moeten de internationale actualiteit van me volgen. En zoals jongeren dat ook doen, doen ze dat ook via sociale media, via Instagram en Tiktok. Ik kijk met hen mee en zie hoe grafisch de beelden zijn die hun jonge geesten verwerkt moeten krijgen.

De afgelopen weken bekeken ze beelden van feestende jongeren, leeftijdsgenoten, die plots gedood of ontvoerd werden. Vervolgens zagen ze kinderen in Gaza wiens benen geamputeerd werden, of lichamen in witte doeken werden geborgen. Ik vroeg het met hen ging, en begreep dat ze het moeilijk hadden. Ik voelde hun vermoeidheid en deelde die ook. Het beeld van de mensheid werd dag na dag donkerder.

We praatten over het feit dat er sinds 2021 vermoedelijk een half miljoen burgers in Tigray (Ethiopië) waren gedood in een gruwelijke en miskende oorlog. Dat ook daar humanitaire hulp volledig onmogelijk was gemaakt, maar dat de meeste studenten nooit over deze slachtoffers gehoord hadden. We vroegen ons af hoe het kwam. We praatten over Soedan, waar de oorlog in Darfur weer helemaal terug is en deze week overigens nog waarschijnlijk 800 burgers in een vluchtelingenkamp geëxecuteerd waren door de Janjaweed. En hoe het kwam dat we daar geen beelden van zagen.

Het maakte de sfeer alleen maar bedrukker. Die avond nam ik, misschien noodgedwongen, het boek 'De meeste mensen deugen' in de hand van Rutger Bregman. Het bleek het medicijn dat ik nodig had om weer hoop te vinden. 528 pagina's is de bestseller van ondertussen al enkele jaren geleden. Hij argumenteert haarfijn waarom de Hobbiaanse theorie dat mensen elkaar liever verslinden geen steek houdt. Bewijs na bewijs legt hij voor waarom de mens eigenlijk goedaardig is. Het goede overwint op het kwade, als je dat goede de ruimte en de kans geeft en wantrouwen opbouwt en niet ondergraaft.

Het verklaart waarom we blijven geloven dat het zin heeft hier samen te komen. Vandaag. We zijn groepsmensen en beter dan welke mensaap ook, leren we heel snel van elkaar. Samenzijn maakt ons beter. Vriendelijkheid is het sterkste wapen van de mens. Samenwerken deed de mensheid vermoedelijk een ijstijd overleven. En in oorlogstijd zorgen we bijzonder goed voor elkaar.

Human kind, a hopeful history. Het boek kent ondertussen een Engelse vertaling. Ik geef de leestip ook mee aan mijn studenten. Net voor de oorlog in Gaza uitbrak, gaf ik de studenten een les over de waarheid, de feiten en bias in tijden van oorlog. Hoe bij elke oorlog ook een strijd gestreden wordt om de

waarheid, hoe de berichtgevingen langs alle kanten onder vuur komt te liggen, feiten verdraaid worden en hoe het journalistieke werk bemoeilijkt meer dan ooit wordt. Feiten checken en dubbel checken is moeilijk in tijden van snelle media, maar belangrijk. Nadenken of je positie als journalist in het verhaal, moet je altijd doen, maar nog meer wanneer je over een conflict praat dat mensenlevens kost. Om diezelfde reden zijn ook de woordkeuzes van de journalist in tijden van oorlog erg belangrijk.

Met woorden als bloedbad, terrorisme, genocide mag je niet onbezonnen omgaan. De keuzes van woorden kunnen vrede bemoeilijken of vrede bespoedigen. Toekomstige journalisten kunnen niet vroeg genoeg op die verantwoordelijkheid gewezen worden. Enkele dagen later, op 7 oktober, vloeide een overvloed aan voorbeelden daarvan hun nieuwsfeeds binnen.

Niet enkel welke bril je opzet, en welke woorden je kiest, maar ook wie je het woord geeft is van tel. Die boodschap hoop ik de studenten te kunnen meegeven. Vrouwen worden buitensporig zwaar geraakt in conflicten. Dat bewijst de oorlog in Gaza opnieuw. Afghanistan is na een langdurig internationaal conflict slechter af dan ooit. Westerse leiders hadden het vaak over hoe vrouwen en meisjes slachtoffers waren van de taliban. Zo portretteerde de pers hen ook. Het was geen leugen. Maar toch kon het gebeuren dat de Amerikaanse president Trump een deal sloot, met de taliban, op een moment dat geen vrouwen rond de onderhandelingstafel zat. Nergens in de wereld ben je zo slecht af als vrouw dan in Afghanistan.

Vrouwen zijn buitensporig slachtoffer van geweld, maar als het we het hebben over oplossing dan moeten ze deel worden van de oplossingen. In het oorlogskabinet van Israël zit geen enkele vrouw. Hamas wordt geleid door mannen. Het fragiele vredesakkoord in Tigray werd door mannen ondertekend.

De mens is goed in samenwerken. Maar aan vrede werken moeten we samen doen. Op een inclusieve manier, met vertegenwoordigers die representatief zijn voor je bevolking, voor het lijden van je bevolking. Want anders is heling niet mogelijk. Vrouwen werken in de marges aan kleine oplossing, de slaagkans op vrede wordt groter als je ze ook betreft bij grote oplossingen. Journalisten moeten die kleine vredeswerkers in het spotlicht zetten, maar ze ook naar grote fora duwen door de juiste vragen te stellen.

Israël had behalve een oorlogskabinet meteen een vredeskabinet moeten oprichten dat werkt aan een routekaart voor een goede, eerlijke en menswaardige oplossing voor het Palestijnse volk, schreef Isabelle Rossaert deze week in De Standaard. Laten we die vredeskabinetten budgetten geven alsof die voor defensie waren.

De meeste mensen deugen. Dus laten we werken aan vrede, en dat gewoon samen doen.

Een brede coalitie vrouwenrechten en vredesorganisaties lanceerden een inclusieve vredesverklaring. Graag vraag ik jullie om deze inclusieve vredesverklaring mee uit te dragen. Dat kan door je naam, en of die van je organisatie aan de verklaring toe te voegen op womenpeacetable.com.